

УДК 94:32 (477) “1914/1917”

Руслан Куцук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ, ПОДІЛЬСЬКОЇ ТА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЙ У 1914–1917 РР.

У статті проаналізовано нормативно-правову базу Російської імперії, що регламентувала створення та функціонування інформаційного простору на території українських губерній Південно-Західного краю у 1914–1917 рр.; на основі законодавчих актів визначено основні напрямки інформаційної політики.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, інформаційна політика, пропаганда, Російська імперія, Київська губернія, Подільська губернія, Волинська губернія, Перша світова війна.

Важливу роль у суспільно-політичних та військових конфліктах посідає інформаційний чинник. Вперше на загальнодержавному рівні використання інформації з метою її впливу на формування суспільної думки та реалізації власних геополітичних інтересів відбулося в період Першої світової війни. Кожна із сторін світового конфлікту розуміла, що самі військові дії не є запорукою перемоги, потрібно було ще й відповідне інформаційно-психологічне забезпечення. Оскільки Київська, Подільська та Волинська губернії входили до театру воєнних дій Південно-Західного фронту, то проведення тут вдалої інформаційної політики було пріоритетним завданням російської імперської влади. Для його реалізації на загальнодержавному та місцевому рівні розроблено спеціальну нормативно-правову базу, яка визначала основні напрямки діяльності пропагандистських органів, інститутів, товариств та існуючі тоді засоби масової інформації.

Метою статті є аналіз основних нормативно-правових документів, що стосувалися інформаційної політики російської імперської влади щодо населення українських губерній Південно-Західного краю, на території яких проходила лінія фронту.

Завданнями роботи є: визначити основні види нормативно-правових документів, розкрити їхній інформаційний зміст та значення, а також на основі проаналізованої документації виокремити головні напрямки інформаційної політики.

Лише в останнє десятиліття науковці приступили до вивчення питання інформаційних процесів на території українських земель під час Першої світової війни. Тому, зазначена проблематика не знайшла всебічного розкриття в історіографії і представлена науковими доробками вузького кола дослідників. Серед них слід відзначити напрацювання: О. Кирієнка [1], О. Куцької [2] та Л. Пітьованої [3]. Запропонована нами тема ще не стала предметом спеціального дослідження, що й визначає її актуальність.

У Російській імперії не існувало конкретної структури, яка б займалася питаннями інформаційних процесів та пропаганди. Тому, за інформаційну політику в країні відповідали такі органи влади як Міністерство внутрішніх справ та Міністерство народної освіти. За створенням інформаційного простору на регіональному та місцевому рівнях відповідали такі структури як Штаб Головнокомандуючого арміями Південно-Західного фронту, штаб Київського

військового округу (далі – КВО), Київське жандармське поліцейське управління залізниць (далі – ЖПУЗ), канцелярія київського генерал-губернатора, адміністрації київського, подільського та волинського губернаторів, місцеві губернські жандармські управління (далі – ГЖУ), а також управління попечителя Київського навчального округу. Тому, більша частина нормативно-правових документів була видана саме цими владними органами та структурами.

Насамперед, слід визначити основні види законодавчих актів. У ст. 53 “Зводу законів Російської імперії” за 1857 р. зазначалося: “Закони видаються у вигляді уложень, статутів, утверджень, грамот, положень, наказів, маніфестів, указів...” [4, с. 13]. Норма цієї статті діяла і в період Першої світової війни. Проте, на практиці нормативно-правова база Російської імперії була набагато ширшою. Крім зазначених законних актів, вона включала ряд інших документів, зокрема, такі: циркуляри, постанови, розпорядження, приписи, повідомлення, прохання, телеграми тощо.

Одним із головних завдань інформаційної політики російської імперської влади в умовах війни було запобігання та заборона розповсюдження інформації, що становила військову таємницю й стосувалася зовнішньої безпеки Російської імперії. 20 липня 1914 р. імператор Микола II видав указ Сенату, відповідно до якого в імперії було введено в дію “Тимчасове положення про військову цензуру”, а міністру внутрішніх справ надавалось право накладати заборону на поширення відомостей, що стосувалися зовнішньої безпеки Росії чи її збройних сил [5, арк. 290]. Особливе місце у формуванні інформаційного простору в імперії відводилось військовій цензурі. Відповідно до “Тимчасового положення...” основним її завданням було недопущення розповсюдження інформації, яка могла б нашкодити воєнним інтересам держави [6, арк. 166]. Саме органи військової цензури у період війни здійснювали основний контроль за інформаційними процесами в імперії. Під їхній нагляд були узяті всі існуючі тоді в імперії засоби масової інформації.

Важливим нормативно-правовим актом був наказ міністра внутрішніх справ М. Маклакова від 13 вересня 1914 р. “Про складання переліку свідчень та зображень, які становлять військову таємницю Росії на період військових дій”. У переліку відзначалося, що військову таємницю становила інформація: про влаштування, склад і чисельність частин сухопутних та морських сил, установ військового та морського відомств; про особистий і командний склад; про озброєння, спорядження, обмундирування, задоволеність санітарними умовами, технічні засоби і бойові якості армії та флоту; про місця дислокації і пересування військових частин та установ; про бойову готовність армії і флоту; свідчення про початок та хід мобілізації; про технічний стан старих та побудову нових залізниць, ґрунтових, шосейних і водяних шляхів на театрі військових дій; фотографічні знімки, малюнки та інші зображення [7, арк. 44–46 зв.]. Весь цей перелік інформації не підлягав оголошенню в періодичних виданнях, публічних виступах чи приватних розмовах. Будь-яке порушення цієї норми каралося чинним тоді законодавством. Указом імператора від 20 липня 1914 р. “Положення про кримінальні та виправні покарання” було доповнене статтею 275/2. Згідно з нею: “Винні у публічному оголошенні в промові чи доповіді, а також у розповсюдженні за допомогою друку, по оголошенні мобілізації чи під час війни, свідчень, що стосуються зовнішньої безпеки Росії чи її збройних сил та споруд, призначених для військової оборони країни, всупереч встановленому порядку заборони їх оголошення, піддаються: ув’язненню у тюрмі на строк від двох до восьми місяців” [5, арк. 290–290 зв.]. Як бачимо, з боку владних структур по всій імперії був встановлений особливий контроль за інформацією, розповсюдження котрої могло нашкодити основним геополітичним інтересам

уряду. Її розголошення тягло за собою кримінальну відповідальність, норма якої була прописана на законодавчому рівні.

Нижчими військовими структурами та цивільними органами видавалися подібні нормативно-правові документи. Так, у відозві штабу КВО київському губернатору від 15 вересня 1914 р. було зазначено перелік свідчень, які забороняються до друку у зв'язку із зовнішньою безпекою: 1) всі повідомлення, що стосуються осіб призваних на військову службу; 2) поліцейські свідчення про прибуття чи від'їзд осіб, що перебувають на державній службі; 3) списки поранених та місця їх розміщення; 4) свідчення про залізниці; 5) чини та частини військ, які загинули у бою; 6) свідчення про заклади добровольчої санітарної допомоги [8, арк. 148–148 зв.].

Для того, щоб унеможливити розголошення військової таємниці та розповсюдження іншої важливої інформації, було заборонено на фронті діяльність кореспондентів та фотографів. Так, наприклад, циркуляром київського губернатора від 3 серпня 1914 р. в армію не допускалися кореспонденти і фотографи, якщо не було видано на це особливого дозволу [9, арк. 108]. А циркуляр Департаменту поліції від 12 грудня 1915 р. забороняв відкриття при залізничних станціях фотографічних закладів, а також виробництво будь-яких фотографій та кінематографічних знімків [10, арк. 185]. Крім того, усі подібні установи в межах театру військових дій мали бути ліквідовані. Наприклад, 12 січня 1916 р. волинський губернатор видав розпорядження, згідно з яким фотографічні заклади губернії, що прилягають близько до залізничних ліній, у зв'язку із воєнним станом мали бути негайно закриті [11, арк. 1–1 зв.].

Ще одним напрямком діяльності у забезпеченні нерозповсюдження важливої інформації про армію та військові дії було видання нормативно-правових актів, котрі забороняли поширення чуток та ведення розмов серед цивільного населення. Прикладами цього є телеграма начальника Київського ЖПУЗ, адресована всім станціям підконтрольних районів, від 25 листопада 1915 р. про заборону розповсюдження чуток щодо руху військ і військових дій [12, арк. 187] та розпорядження начальника Волинського ГЖУ від 27 листопада 1915 р. про заборону місцевому населенню вести будь-які розмови про пересування російської армії [13, арк. 70]. Як бачимо, важливим завданням місцевої військової та цивільної адміністрації було забезпечення цілковитої секретності щодо місця перебування армійських частин, руху солдатів, основних подій на фронті тощо. Для його реалізації було розроблено відповідні законодавчо-розпорядчі документи, які в умовах війни мали раціональне походження, оскільки унеможливлювали відтік інформації із середини країни та її потрапляння до відома ворогуючої сторони.

Чільне місце в нормативно-правовій базі російської імперської влади в умовах війни займали документи які були спрямовані на “правильне” інформування суспільства, підтримку офіційної ідеології та розповсюдження вигідних міфів. 4 серпня 1914 р. штаб Окремого корпусу жандармів видав циркуляр, в якому зазначалося: “...з метою більш широкого розповсюдження серед населення свідчень про військові дії і пов'язані з ними подіями суспільного життя, за розпорядженням міністра внутрішніх справ, губернським і обласним типографіям будуть передруковуватися бюлетені Санкт-Петербурзького телеграфного агентства й доставлятися на місцеві залізничні вокзали” [8, арк. 77–78]. При цьому в документі зазначалося, що питаннями розповсюдження зазначеного друкованого матеріалу мали займатися чини жандармської залізнично-дорожньої поліції. Це засвідчує, що ключове місце в контролі за інформаційним середовищем в імперії під час війни відводилась саме силовим структурам та підрозділам.

21 серпня 1914 р. місцевим губернаторам міністерством внутрішніх справ було видано циркуляр щодо порядку інформування сільського населення. У розпорядженні зазначалося, що для розповсюдження основних новин про події на фронті, на місця будуть присилатися телеграфні повідомлення про хід військових дій, а також спеціальні друківані матеріали, видані урядом. При цьому, в циркулярі відзначається, що у цих виданнях повинна міститися інформація, не тільки про хід бойових дій, але й про основні причини війни та умови, за яких вона ведеться ворогом [14, арк. 32–32 зв.]. Зрозуміло, що подібний офіційний документ був спрямований на цілковиту підтримку офіційного курсу уряду, оскільки у виданнях, які мали розповсюджуватися серед населення, містилася інформація у вигідному провладному форматі, який виправдовував участь Російської імперії у Першій світовій війні.

Чим довше тривала війна, тим більш необхідно ставала потреба створення міцної обґрунтованої мотиваційної бази, яка переконала б населення і солдат у правильності дій уряду та необхідності продовжувати вести військові дії. Так, наприклад 8 вересня 1915 р. Головнокомандувач арміями Південно-Західного фронту М. Іванов клопотанням до подільського губернатора О. Ігнат'єва зобов'язав місцеву адміністрацію прийняти заходи для переконання населення в необхідності вести війну до перемоги. У документі зазначалося: “Маючи на увазі, що імператор, а з ним і вся Росія твердо вирішили боротися до тих пір, поки ворог не буде вигнаний за межі Вітчизни, я звертаюся... з проханням здійснити справжній вплив на доручену вам губернію, для того, щоб якомога ширші верстви населення отримали здорові погляди на ціль теперішньої війни і її важливе значення для слов'янських народів” [15, арк. 10].

Варто зауважити, що значна увага з боку урядових структур приділялася здійсненню відповідної інформаційної політики щодо освітан. Циркулярами попечителя київського навчального округу від 28 листопада 1915 р. місцевих директорів народних училищ, начальників середніх і нижчих загальноосвітніх та спеціальних чоловічих і жіночих навчальних закладів було зобов'язано провести учням роз'яснювальні роботи про необхідність ведення війни аж до перемоги [15, арк. 12–13, 15–16 зв.]. При цьому в документі зазначалося: “...вчителями повинно бути вказано на необхідності роз'яснити молоді, що православна Русь – споконвічна колыска слов'янства, яка пролила сотні років кров своїх синів за братів слов'ян, повинна довести боротьбу до кінця” [15, арк. 12 зв.]. Як бачимо, на загальнодержавному та місцевому рівнях офіційною нормативно-правовою базою культивувала ідея про Київську Русь як колыску братніх народів, що Російська імперія є її правонаступницею, і що усе населення держави повинне долучитися до “благородної” справи та взяти участь у “визвольній” війні.

Органи влади розуміли, що затягування термінів війни досить негативно впливало на суспільні настрої і збільшувало кількість невдоволених серед місцевого населення. Тому подібними клопотаннями та циркулярними розпорядженнями вище керівництво мало на меті переконати народ, що війна є виправданою і, що основним завданням та метою Російської імперії є звільнення братніх народів від німецького та австрійського гніту. Розповсюдження таких міфів мало собою лише одну ціль – це перекручування та спотворення історичного минулого й реальної дійсності для реалізації власних геополітичних інтересів.

Важливим напрямком інформаційної політики російської імперської влади в умовах воєнного стану було приховування достовірних свідчень про події на фронті та становище в середині країни. Вищими та місцевими органами влади з метою реалізації поставленого завдання було видано ряд нормативно-правових документів. Циркуляром головного управління Генерального штабу від 28

серпня 1914 р., адресованого у штаб КВО заборонялося друкувати в друці будь-які відомості про військові події, котрі могли б гнітюче впливати на читачів [16, арк. 12–12 зв.]. У переліку свідчень та зображень, що складають військову таємницю Росії, прийнятого за наказом міністра внутрішніх справ від 13 вересня 1914 р., пунктами 22 та 24 заборонялося розповсюдження інформації про втрати в особистому складі, про хвилювання серед жителів зайнятих армією територій, про катастрофи, епідемії, вибухи та пожежі у частинах та установах військового й морського відомств [7, арк. 46].

Ще одним прикладом подібного розпорядження є циркуляр київського губернатора місцевим начальникам поліції від 26 січня 1915 р. про заборону друку в періодичних виданнях відомостей про використання німцями снарядів з отруйними газами, оскільки така інформація могла негативно вплинути на солдат [17, арк. 22]. Зрозуміло, що подібна інформація була не стільки військовою таємницею, а скільки шкідливою для існуючого тоді психологічного клімату в імперії. Влада знала, що оголошення правдивих фактів про події на фронті спровокує значне невдоволення зі сторони як цивільного населення, так і військових.

Окрім того, що приховувалася інформація про події на фронті, заборонялося також розповсюджувати будь-які негативні факти про внутрішнє становище імперії. У телеграмі міністра внутрішніх справ від 15 березня 1915 р., адресованій київському, волинському та подільському губернаторам, повідомлялося про заборону місцевим редакторам розміщувати в газетах свідчення про страйки, оскільки це погано відображається на настроях робітників [16, арк. 160]. Також, забороняли у друкованих засобах відомості про народні хвилювання, продовольчі або будь-які інші спалахи [18, арк. 98]. Російська влада розуміла, що розповсюдження подібної інформації могло значно нашкодити існуючому тоді патріотичному стану та інформаційно-психологічному клімату. Крім того, такий контекст новин міг викликати з боку населення невдоволення та хвилю протестів антивоєнного й антиурядового характеру.

Важливу роль у розповсюдженні інформації про події на фронті та становище в імперії відігравали залізничні станції, якими курсували поїзди не тільки з цивільними, але й з військовополоненими. Часто, саме останні, як учасники безпосередніх бойових дій, ставали джерелом поширення основних фактів про війну. Зазвичай, під час бесід із цивільними, військовополонені розповідали про значні втрати з обох сторін конфлікту, про велику кількість полонених російських солдат тощо. Зрозуміло, що така інформація негативно впливала на настрої у суспільстві, а тому це суперечило інтересам влади. Щоб ліквідувати подібні розмови, місцевими органами влади було видано ряд наказів та розпоряджень. Так, за наказом головного начальника штабу КВО усі місцеві поліцейські управління мали встановити суворий нагляд за недопущенням цивільних до поїздів із військовополоненими та веденням розмов між ними. Крім того, щоб унеможливити таке спілкування, було заборонено виводити полонених на прогулянку по платформах під час зупинки на станціях [9, арк. 255–255 зв.].

31 січня 1916 р. штабом КВО видано чергове розпорядження, відповідно до якого начальнику Київського ЖПУЗ було наказано вжити: "...усіх необхідних заходів, щоб під час прибуття поїздів з трофеями і полоненими, стороння публіка не мала би з останніми ніякого спілкування і не могла би отримувати від них відомостей про воєнні дії..., пересування наших військ, про кількість взятих у полон..." [8, арк. 409]. Отже, розуміючи важливість зазначеної ситуації та її шкідливість для "правильного" сприйняття населенням інформації про військові події, владою було взято під контроль усі рухи поїздів з військовополоненими.

Такими діями, вона намагалася приховати правдиві факти про становище на фронті та зберегти позитивний психологічний клімат у середині країни.

Для того, щоб втримати позитивну атмосферу у суспільстві та на фронті серед військових, владою видавалися розпорядження, які мали перед собою досить нестандартне завдання. Так, 24 лютого 1915 р. київський губернатор видав циркуляр, яким заборонялося бродягам шарманщикам продавати квитки з передбаченнями про війну та мир [19, арк. 429]. А в повідомленні начальника штабу Мінського військово-окружного управління від 1 липня 1916 р., адресованому начальнику Київського ЖПУЗ зазначалося про необхідність прийняття заходів з метою недопущення на вокзали, під час прибуття поїздів із солдатами, циганок-гадалок. Обґрунтовувались такі дії тим, що: "...подібні особи можуть бути з успіхом використані ворогом в цілях агітації серед солдатів здатися в полон або ж якщо і не прямо це пропагується, то, передбачуючи які небудь нещастя та інші страхи, невільно у воїнів з'явиться думка про здачу в полон, щоби уникнути передбачення" [20, арк. 58–58 зв.]. Як бачимо, місцевою імперською адміністрацією було прийнято ряд заходів, щоб запобігти негативному інформаційному впливу на суспільство. Під контроль було узято усю сферу інформаційного простору, починаючи від ЗМІ, й закінчуючи звичайними чутками та особистими розмовами. Робилося усе можливе, щоб зберегти в імперії стабільну психологічну атмосферу, підтримати патріотично-позитивне сприйняття війни та уникнути соціальних потрясінь й невдоволення з боку цивільного населення і військових.

Одним із головних напрямків інформаційної політики російської імперської влади в умовах Першої світової війни була боротьба з революційною та антивійськовою агітацією. Протягом 1914–1917 рр. в імперії активізували свою діяльність різноманітні політичні партії, нелегальні організації, гуртки, товариства, котрі вели антиурядову пропаганду. Тому, одним із основних завдань уряду було розроблення відповідної нормативно-правової бази, яка б унеможливила поширення подібної агітації серед цивільного населення та військових.

19 липня 1914 р., Головнокомандувач арміями Південно-Західного фронту, генерал М. Іванов видав обов'язкову постанову, згідно з якою на території Південно-Західного краю заборонялося оголошення чи публічне поширення будь-яких свідчень, статей, повідомлень чи чуток, котрі викликають вороже ставлення до уряду, посадових осіб, війська або військової частини. За невиконання зазначеного розпорядження передбачалося покарання у вигляді штрафу до трьох тисяч рублів або ж ув'язнення до трьох місяців [21, арк. 191–191 зв.]. Варто зауважити, що нормативно-правова норма зазначеного документа стосувалася як цивільного населення, так і військових.

Особливе місце в інформаційній політиці імперської влади відводилось боротьбі з поширенням ворожої пропаганди серед селянських мас. 3 серпня 1914 р. київський губернатор видав місцевій поліції циркуляр для боротьби із чутками та агітацією, які негативно впливають на настрої селян. У документі відзначалося: "...потрібно пильно стежити за тим, щоби зловмисні особи, котрі прагнуть проявити свою шкідливу діяльність шляхом поширення неправдивих чуток, що тривожать населення, не мали ні найменшого успіху. Відповідно до цього, найближчим завданням чинів поліції є встановити особливо близькі відносини із сільським населенням, уважно прислухатися до його інтересів, повідомляючи його в межах можливості про навколишні події і негайно ж паралізувати шкідливі чутки, котрі проникають в його середовище, – викликати до себе загальну довіру..." [8, арк. 62]. Як бачимо, місцева поліція виступала не тільки в ролі силового та карального органу, але й була джерелом пропаганди серед місцевого населення. Зрозуміло, що інформація, яку вона

розповсюджувала, була спрямована на підтримку офіційного ідеологічного курсу уряду, а тому часто носила спотворений або не повний характер.

Варто зауважити, що відповідно до того ж циркуляру поліцейські чини отримували досить значні повноваження: "...члени поліції повинні пам'ятати, що при сьгоднішніх умовах...їм на місцях належить діяти рішуче і швидко, забуваючи про формальності... Кримінальний закон звільняє від відповідальності особу, котра прийняла заходи, що перевищують її повноваження, якщо подібна дія була викликана надзвичайними обставинами" [8, арк. 62 зв.]. Під такими обставинами малися на увазі початок війни та введення у регіоні воєнного стану. Отже, на законодавчому рівні було закріплено норму, згідно з якою поліції надавалось право застосовувати силу для протидії і боротьби з ворожою агітацією та пропагандою. Подібна ситуація була характерною і для інших губерній Південно-Західного краю.

Важливим місцем розповсюдження інформації антиурядового та антивоєнного спрямування виступало залізничне сполучення. Часто у вагонах поїздів агітатори вступали в дискусії із пасажирами на воєнні та політичні теми, намагаючись налаштувати останніх проти влади та війни. Для боротьби із подібним явищем, 8 жовтня 1915 р. Окремим корпусом жандармів було видано спеціальний циркуляр, у якому відзначалося: "...у вагонах III класу з'являються агітатори, котрі... в різкій формі критикують дії уряду і розповсюджують ідеї, які підривають авторитет влади... Приймаючи до уваги серйозність цієї ситуації... тимчасово командуючий корпусом наказав здійснити заходи для припинення подібної агітації..." [22, арк. 333–333 зв.]. Уже 15 жовтня вийшло відповідне розпорядження Київського ЖПУЗ залізниць місцевим начальникам 13-х відділень [20, арк. 3 зв.].

Значних зусиль влада докладала, щоб контролювати інформацію, яка надходить до населення із закордону. 15 листопада 1915 р. Департамент поліції видав циркуляр, в якому зазначалося про необхідність прийняття усіх заходів для вилучення із обігу висланих поштою із Стокгольму в Росію відозв до російського народу, в яких звучали заклики до укладання миру, протидіяти розпорядженням Головнокомандуючого тощо. Відповідальність за вилучення подібних друкованих матеріалів покладалася на місцевих начальників губернських та міських жандармських управлінь, відділень з охорони загальної безпеки і порядку, а також на офіцерів Окремого корпусу жандармів [23, арк. 296–296 зв.]. Крім того, з боку влади було взято під контроль епістолярні матеріали, які надсилалися із-за кордону до місцевого населення. Наприклад, циркуляром київського губернатора від 7 жовтня 1914 р. було встановлено контроль за усіма листами, котрі надходили з Америки і були адресовані на ім'я сільських старост та приватних осіб. Причиною такого рішення було те, що часто в листах закритого типу вміщувалися вирізки, газети та брошури, які закликали робітників та селян до збройної боротьби проти уряду, не йти на війну і не платити податків. Згідно з документом усі підозрілі листи мали бути конфісковані й направлені на перевірку до начальника місцевого ГЖУ [24, арк. 183].

Пріоритетним напрямком інформаційної політики російських імперських органів влади було здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з антивоєнною та антиурядовою пропагандою серед військових. 8 вересня 1914 р. Департамент поліції видав циркуляр, згідно з яким місцевим ГЖУ та офіцерам Окремого корпусу жандармів було наказано встановити повний контроль та заборону на здійснення революційними гуртками й пацифістськими товариствами антиурядової агітації в діючій армії, госпіталях, лазаретах та поїздах [8, арк. 136 зв.]. Для виконання зазначеного наказу місцевими охоронними структурами були видані власні розпорядження подібного характеру. Так, у постанові

Волинського ГЖУ від 19 вересня відзначалося: "...революційні організації і пацифістські товариства... використовують широку доставку газет і журналів в діючу армію, в госпіталі і лазарети, а також в поїзда з ешелонами воїнів та пораненими, для розповсюдження прокламацій революційного та пацифістського характеру, шляхом вставлення таких прокламацій в газетні листки і в журнали... у випадку знаходження означених видань, такі негайно представляти мені" [25, арк. 49].

Відповідно до наказу начальника штабу КВО розсилати від 14 жовтня 1914 р. в армію та місцеві лазарети й госпіталі дозволялось видання лише правового та релігійно-морального спрямування [26, арк. 92]. Усі інші матеріали, особливо політичного характеру, які могли хоча б найменшим чином негативно вплинути на погляди та настрої солдатів і поранених, категорично заборонялися.

29 травня 1915 р. Департамент поліції видав циркуляр, в якому повідомлялося про те, що в армії почастішали випадки здачі солдатів у полон і причиною цього є пропаганда, яку ведуть євреї серед рядових, що відправляються для поповнення військових частин на театрі військових дій. Документ зобов'язував місцевих начальників ГЖУ, відділень з охорони загальної безпеки і порядку, а також офіцерів Окремого корпусу жандармів здійснити усіх заходів, щоб призупинити подібну пропаганду серед військових [8, арк. 281–281 зв.].

18 січня 1916 р. Департаментом поліції було видано чергове розпорядження, спрямоване на боротьбу із ворожою агітацією серед солдат російської армії. У документі було охарактеризовано основні зобов'язання, які покладалися на місцеві жандармські підрозділи: 1) пильно стежити за всякого роду злочинною пропагандою серед солдатів, а також мати конкретні відомості щодо настроїв у військових частинах; 2) встановити ретельний нагляд за зносинами нижчих чинів під час відпусток; 3) залучити до справи секретну агентуру; 4) прийняти усі можливі заходи для виявлення осіб, які здійснюють ворожу пропаганду; 5) учасників злочинної пропаганди притягувати до законної відповідальності; 6) зв'язатися з місцевими губернаторами і військовими начальниками для спільного вироблення відповідних заходів боротьби з вказаними злочинними діями зазначених осіб [27, арк. 4–5 зв.]. Отже, силовими структурами та цивільними органами влади було розроблено конкретний механізм дій, для встановлення цілковитого контролю за інформаційним середовищем на території українських губерній Південно-Західного краю. Застосовувалися усі можливі заходи для унеможливлення поширення будь-якої ворожої пропаганди, яка могла б зашкодити інформаційній політиці російської імперської влади та негативно позначитися на настроях населення та військових.

Таким чином, одним із важливих завдань Російської імперії в умовах Першої світової війни було створення відповідного інформаційного простору з ефективним пропагандистським механізмом впливу на масову свідомість населення. На загальнодержавному та місцевому рівнях було розроблено спеціальну нормативно-правову базу, яка мала регламентувати та визначати основні напрямки інформаційних процесів. Її основу становили такі види документів як накази, циркуляри, постанови та розпорядження.

Кожен нормативно-правовий акт окреслював певний напрямок інформаційної політики, який потрібно було реалізувати на практиці. Тому, на основі цього можна виділити наступні групи документів:

1) ті, які сприяли забезпеченню і збереженню військової таємниці та забороняли розповсюдження свідчень, що стосувалися зовнішньої безпеки Росії, а саме інформації про армію, озброєння, інфраструктуру, шляхи сполучення тощо;

2) ті, що були спрямовані на інформування населення, підтримку загальноімперської ідеології та розповсюдження вигідних міфів, ідей, формування потрібних поглядів;

3) ті, які були орієнтовані на приховування правдивої інформації про події на фронті та становище в середині країни, з метою збереження стабільної психологічної атмосфери в імперії, уникнення соціальних потрясінь й невдоволення зі сторони цивільного населення та військових;

4) ті, котрі регламентували та унеможлилювали розповсюдження інформації антивоєнного, антиурядового, антиімперського й антиросійського характеру.

Список використаних джерел

1. *Кириєнко О. Ю.* Діяльність органів військової цензури 1914–1917 рр.: історико-правові аспекти / О. Ю. Кириєнко // Український історичний збірник. – 2009. – Вип. 12. – С. 160–166.
2. *Куцька О. М.* Воєнна пропаганда періоду Першої світової війни / О. М. Куцька // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму (26–28 червня 2014 р., м. Львів) / [Укладачі: Ю. В. Бураков, О. С. Івахів]. – Львів: АСВ, 2014. – С. 188–191.
3. *Питльована Л.* Інформаційно-психологічне забезпечення російської воєнної кампанії в Галичині під час Першої світової війни / Л. Питльована // Воєнна історія Галичини та Закарпаття: матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції (15 квітня 2010 р., м. Львів) / [Від. ред.: В. В. Карпов, В. І. Горелов, І. В. Мороз]. – К., 2010. – С. 153–158.
4. *Свод законов Российской империи.* Издания 1857 года. Том I. Часть I. Основные государственные законы. – Санкт-Петербург, 1857. – 56 с.
5. *Центральний державний історичний архів України*, м. Київ (Далі – ЦДІАК України). – Ф. 316. – Оп. 1. – Спр. 21. – 375 арк.
6. *ЦДІАК України*. – Ф. 442. – Оп. 864. – Спр. 296. – 238 арк.
7. *ЦДІАК України*. – Ф. 278. – Оп. 2. – Спр. 6. – 446 арк.
8. *ЦДІАК України*. – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 221. – 640 арк.
9. *ЦДІАК України*. – Ф. 285. – Оп. 1. – Спр. 546. – 506 арк.
10. *ЦДІАК України*. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. – 3134. – 217 арк.
11. *ЦДІАК України*. – Ф. 1335. – Оп. 1. – Спр. 1999. – 66 арк.
12. *ЦДІАК України*. – Ф. 285. – Оп. 1. – Спр. 620. – 297 арк.
13. *ЦДІАК України*. – Ф. 1262. – Оп. 1. – Спр. 217. – 74 арк.
14. *ЦДІАК України*. – Ф. 442. – Оп. 713. – Спр. 374. – 67 арк.
15. *ЦДІАК України*. – Ф. 707. – Оп. 258. – Спр. 6. – 108 арк.
16. *ЦДІАК України*. – Ф. 1600. – Оп. 1. – Спр. 549. – 134 с.
17. *ЦДІАК України*. – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 309. – 70 арк.
18. *ЦДІАК України*. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 485. – 130 арк.
19. *ЦДІАК України*. – Ф. 280. – Оп. 1. – Спр. 19. – 731 арк.
20. *ЦДІАК України*. – Ф. 278. – Оп. 2. – Спр. 8. – 337 арк.
21. *ЦДІАК України*. – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 2. – 248 арк.
22. *ЦДІАК України*. – Ф. 1335. – Оп. 1. – Спр. 972. – 534 арк.
23. *ЦДІАК України*. – Ф. 1335. – Оп. 1. – Спр. 1775. – 342 арк.
24. *ЦДІАК України*. – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 229. – 251 арк.
25. *ЦДІАК України*. – Ф. 1601. – Оп. 2. – Спр. 1. – 412 арк.
26. *ЦДІАК України*. – Ф. 316. – Оп. 1. – Спр. 22. – 126 арк.
27. *ЦДІАК України*. – Ф. 274. – Оп. 4. – Спр. – 545. – 116 арк.

Руслан Куцьк

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРСКОЙ ВЛАСТИ В ОТНОШЕНИИ НАСЕЛЕНИЯ КИЕВСКОЙ, ПОДОЛЬСКОЙ И ВОЛЫНСКОЙ ГУБЕРНИЙ В 1914–1917 ГГ.

В статье проанализировано нормативно-правовую базу Российской империи, которая регламентировала создание и функционирование информационного пространства на территории украинских губерний Юго-Западного края в 1914–1917 гг.; на основе законодательных актов определены основные направления информационной политики.

Ключевые слова: нормативно-правовой акт, информационная политика, пропаганда, Российская империя, Киевская губерния, Подольская губерния, Волынская губерния, Первая мировая война.

Ruslan Kutsyk

**THE NORMATIVE LEGAL BASE OF INFORMATION POLICY OF THE RUSSIAN
IMPERIAL AUTHORITIES TO THE POPULATION OF KIEV, PODOLIA AND
VOLYN GOVERNORATES IN THE 1914–1917**

The article analyzes of the normative legal base of the Russian Empire, which regulate the establishment and operation of the information space on the territory of the Ukrainian Governorates of Southwest region in 1914–1917; based on legislation defines the main directions of information policy.

Key words: normative legal act, information policy, propaganda, Russian Empire, Kiev Governorate, Podolia Governorate, Volyn Governorate, the First World War.